

การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อ
การจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการ
บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น*

PUBLIC PARTICIPATION AND NEGOTIATION PROCESSES
INFLUENCING THE MANAGEMENT OF HOUSING PROBLEMS:
A CASE STUDY OF BAN MANKONG PROJECT CHUM PHAE DISTRICT
KHON KAEN PROVINCE

คมสันต์ มิ่งวัฒนกุล

Komson Mingwattanakul

อจิรภาส เพียรขุนทด

Ajirapa Pienkhuntod

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University, Thailand

E-mail: komson_m@kkumail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ 2) เพื่อศึกษากระบวนการเจรจาต่อรอง ที่ใช้ในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ โดยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งหมด 13 คน ซึ่งสุ่มจากประชาชนที่เป็นสมาชิกโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จำนวน 9 คน ตัวแทนจากภาครัฐ จำนวน 4 คน นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดบทสัมภาษณ์ จัดระเบียบข้อมูลและวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นสำคัญต่าง ๆ ตามกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน มีอิทธิพลส่งผลทำให้การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพประสบความสำเร็จ เปลี่ยนจากผู้รับประโยชน์มาเป็นผู้ร่วมแก้ไขปัญหา ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการ ฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้วางใจ มีเอกภาพในการ

* Received 11 November 2019; Revised 19 December 2019; Accepted 31 December 2019

ทำงาน และ 2) กระบวนการเจรจาต่อรอง ที่ใช้ในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของคนเมือง ในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ มี 3 รูปแบบ โดยเริ่มจากการเจรจาต่อรองโดยการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้กลุ่ม และเมื่อกลุ่มมีคณะกรรมการชุมชน จะใช้การเจรจาต่อรองโดยใช้ตัวแทน เพื่อให้การเจรจาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และภาครัฐใช้การเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์ เพื่อความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ ฯ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การเจรจาต่อรอง, โครงการบ้านมั่นคง, ปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย

Abstract

The purpose of this research is 1) to study public participation and (2) the negotiation processes as mechanisms for the management of housing problems in Chum Phae Municipality. Data is collected from secondary sources such as existing documents and research and in-depth interviews of 13 people in total. Nine are randomly chosen from a group of residents of the Ban Mankhong Project in Chum Phae Municipality. Four are from a group of government representatives. The interviews are transcribed and interview information is categorized and analyzed in a qualitative research fashion into key arguments.

The research has found that:

1) public participation positively influences the success of solving housing problems in the Ban Mankhong Project in Chum Phae Municipality. The project allows people to part of every single step of the problem-solving process. This model of public participation generates a strong community network, trust, and unity. Also, the research has found that 2) the negotiation styles used to manage the housing problems in Chum Phae municipality consists of 3 different types; starting from 'group negotiation' to increase bargaining power for the residents, and 'representative negotiation' is used when the residents nominate their representatives to ensure effective results. The last style is 'relationship negotiation' which is considered by the government agents as the way to maintain good relationship with residents and ensure continuity of the project.

Keyword: Public Participation, Negotiation, Ban Mankhong Project, Housing Problems

บทนำ

การดำเนินการแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนของประชาชนโดยภาครัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่าเป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนช่วยให้การดำเนินการแก้ไขของภาครัฐประสบความสำเร็จ เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนจากประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐเพียงฝ่ายเดียว มาเป็นผู้ร่วมวางแผนและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ ของนโยบาย (ณัฐวุฒิ อัสวโกวิทวงศ์, 2556) นอกจากนี้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ ที่ประชาชนได้มีส่วนร่วม เอื้อต่อการรวมกลุ่มของประชาชนให้กลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง และเป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองของอีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความมีเอกภาพในการทำงานของกลุ่ม (วันชัย วัฒนศัพท์ และภัทรุฒิ วัฒนศัพท์, 2561)

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนงาน ติดตามประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับสำคัญของปัญหา คือ ประชาชนสามารถกำหนดปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญและสามารถกำหนดได้ว่าปัญหาใดสมควรได้รับการแก้ไข 2) ร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา คือ ประชาชนสามารถร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา และสามารถแสดงความคิดเห็น เพื่อให้หน่วยงานหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป 3) ร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ปัญหา คือ ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา และมีสิทธิปฏิเสธแนวทางการแก้ไขปัญหาก็ประชาชนไม่เห็นด้วย 4) ร่วมในการดำเนินงานตามแผน คือ ประชาชนสามารถเข้าร่วมหรือคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำเนินงานตามแผน หรือเข้าร่วมลงทุนในการดำเนินงาน 5) ร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ คือ ประชาชนสามารถเข้าร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่

กระบวนการเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นการพูดคุยหาทางออกร่วมกันระหว่างคู่เจรจาและหลีกเลี่ยงความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นมุ่งสร้างประโยชน์ให้กับคู่เจรจาต่อรอง (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2551) อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ มีกระบวนการพูดคุยอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีศิลปะในการพูดคุย อาศัยความสมัครใจจากคู่กรณี

(ชลัท ประเทืองรัตนา, 2559) และการที่ภาครัฐจะเข้ามาแก้ไขปัญหาคอขวดของประชาชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน สิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงคือการเจรจาต่อรองของทั้ง 2 ฝ่าย ดังนั้นในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคอขวด จึงควรมีการเลือกรูปแบบหรือมีกระบวนการเจรจาต่อรองที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของทั้งสองฝ่าย ซึ่ง วิชัย โสสุวรรณจินดา (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2551) ได้แบ่งการเจรจาต่อรองออกเป็น 6 รูปแบบ ดังนี้ 1) การเจรจาต่อรองแบบแข่งขัน เป็นการเจรจาต่อรองที่มีแนวคิดพื้นฐานมาจากการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการเจรจาในครั้งนั้นให้มากที่สุด ไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ของคู่เจรจาแต่อย่างใด ผลการเจรจาต่อรองมีเพียงผลแพ้กับชนะเท่านั้น การเจรจาในลักษณะนี้เหมาะสำหรับการเจรจาซื้อขายทั่วไป ที่คู่เจรจาไม่ประสงค์ที่จะเป็นคู่ค้ากันในระยะยาว 2) การเจรจาต่อรองแบบความร่วมมือ เป็นการเจรจาต่อรองที่ไม่ได้มุ่งผล แพ้-ชนะ แต่มุ่งผลให้การเจรจาต่อรองนั้นเป็นประโยชน์แก่คู่เจรจาทั้งสองฝ่าย (Win-Win) สร้างความร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหา เน้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล มีการสร้างให้เกิดความไว้วางใจกัน มีความเต็มใจในการเปิดเผยวัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่าย รับฟังซึ่งกันและกัน ทำความเข้าใจความต้องการและวัตถุประสงค์ของอีกฝ่าย 3) การเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์ เป็นการเจรจาที่ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงความสำเร็จในการเจรจาในครั้งนั้นเพียงอย่างเดียว แต่ในการเจรจาจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของคู่เจรจาเป็นสำคัญ การเจรจาในลักษณะนี้เหมาะสำหรับคู่เจรจาที่ประสงค์จะทำธุรกิจหรือประสงค์จะเป็นคู่เจรจากันในระยะยาว 4) การเจรจาต่อรองโดยใช้ตัวแทน เป็นกรณีที่บุคคลหนึ่งใช้บุคคลอีกบุคคลหนึ่งให้เป็นตัวแทนเข้าเจรจา ทำให้ได้ผู้เจรจาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการเจรจาต่อรองเรื่องนั้น ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในการบรรลุข้อตกลงในการเจรจาต่อรอง เหมาะสำหรับการเจรจาต่อรองที่คู่เจรจาต่อรองตัวจริงไม่สามารถเข้าเจรจาต่อรองเองหรือไม่มีความเชี่ยวชาญในการเจรจาต่อรอง 5) การรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง เป็นการเจรจาต่อรองที่ผู้เจรจาที่มีเป้าหมายอย่างเดียวกันเข้าร่วมกลุ่มกัน เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับกลุ่ม ซึ่งการรวมกลุ่มจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีโครงสร้างของกลุ่มที่ไม่แน่นอน ไม่มีสายบังคับบัญชาที่ชัดเจน แต่ก็อาจจะมีผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่มีบทบาทในการสร้างกลุ่มและขยายกลุ่ม 6) การเจรจาโดยใช้ฝ่ายที่สาม เป็นการเจรจาต่อรองที่คู่เจรจามองหาผู้เจรจาต่อรองอื่นต่อไปได้มีโอกาสนำไปสู่ความรุนแรง ในกรณีเช่นนี้จำเป็นต้องใช้การเจรจาโดยใช้บุคคลที่สาม

อำเภอเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนเมืองหนึ่งที่มีความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจในอัตราที่สูง จึงดึงดูดให้ผู้คนหลั่งไหลประกอบอาชีพในเขตเทศบาลเมือง โดยที่เทศบาลไม่มีแผนรองรับของการหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานเหล่านี้ เป็นเหตุเมืองชุมแพเติบโตแบบไร้ทิศทาง และชุมชนเมืองเกิดความแออัด ราคาอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่เมืองชุมแพขยับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้ประชาชนไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง

เป็นเหตุให้ประชาชนบางส่วนต้องเข้าบ้านที่ค่อนข้างเล็กและแออัดอยู่อาศัยหรือบางส่วนบุกรุกที่สาธารณะเพื่อสร้างเพิงพักเป็นที่อยู่อาศัย เมื่อสะสมนานมีการเรียงตัวอัดแน่น เกิดเป็นชุมชนที่ขาดการสุขาภิบาลที่เหมาะสมและเป็นแหล่งช่องสุ่มอบายมุขนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม (กฤต ตฤณ, 2560) รวมทั้งปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในการขับไล่รถอ้อมที่อยู่อาศัยกรณีที่บุกรุกที่ดินของรัฐ (คมสันต์ จันทร์อ่อน, 2558) ในปี พ.ศ. 2547 เทศบาลเมืองชุมแพเผชิญสภาวะความแออัดของชุมชนเมืองและประชาชนประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยทั่วทั้งเขตเทศบาลเมืองชุมแพพบว่า มีประชาชนประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยกว่า 900 ครัวเรือน เทศบาลเมืองชุมแพจึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ภายใต้แนวคิด “ชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการและเป็นผู้สร้างบ้านสร้างชุมชนด้วยตนเอง” (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), 2561) สร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน พัฒนาระบบสาธารณูปโภคสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสามารถในการจัดการของชุมชนในการสร้างบ้านได้มีการสนับสนุนให้มีการสร้างระบบต่าง ๆ ของชุมชนควบคู่ไปด้วย เช่น ระบบกองทุนชุมชน ระบบสวัสดิการชุมชน ระบบการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน เด็ก คนชรา ตลอดจนระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มีบทบาทหน้าที่ให้การสนับสนุนการทำงานของชุมชน การประสานงาน เจริญกับเจ้าของที่ดิน ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงาน ซึ่งมีจัดสรรงบประมาณแบ่งเป็นงบให้เปล่าเพื่อการพัฒนาสาธารณูปโภค และงบสนับสนุนเข้มแข็ง และงบด้านสินเชื่อเพื่อสร้างบ้านและซื้อที่ดิน (สุวัฒน์ คงแป้น, 2558) โดยได้นำร่องโครงการบ้านมั่นคงที่ชุมชนสว่างแสงศรีเป็นแห่งแรก และในปัจจุบันดำเนินการโครงการบ้านมั่นคงทั้งหมด 13 โครงการ สร้างบ้านเสร็จแล้วจำนวน 943 หลังคาและได้มีแผนแก้ไขปัญหาความความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของคนทั้งเมือง โดยทำให้กลายเป็นเมืองที่ไม่มีชุมชนแออัด (กิตติ หนองพล และ นพดล ตั้งสกุล, 2555)

แต่อย่างไรก็ตามการจัดการปัญหาชุมชนแออัดในพื้นที่อื่น ๆ ประเทศไทยยังประสบปัญหาอย่างมาก เช่น การต่อต้านโครงการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยหรือการขาดความต่อเนื่องของโครงการ ทำให้ประสบความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาและถอดบทเรียนการจัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ซึ่งเป็นโครงการได้รับการยอมรับว่าประสบความสำเร็จในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่ใช้ในระหว่างดำเนินการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการ

แก้ไขปัญหาคาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบปัญหาคาความเดือดร้อนคล้ายคลึงกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการปัญหาคาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษากระบวนการเจรจาต่อรอง ที่ใช้ในการจัดการปัญหาคาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากรเป้าหมายทั้งหมด 13 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองชุมแพที่เป็นสมาชิกโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จำนวน 9 คน โดยใช้ในการสุ่มจากกลุ่มประชากรทั้งที่เป็นสมาชิกโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพและกลุ่มประชากรที่เป็นคณะกรรมการชุมชน กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มตัวแทนจากหน่วยงานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) และตัวแทนจากเทศบาลเมืองชุมแพ จำนวน 4 คน โดยแบ่งเป็นเจ้าหน้าที่ระดับบริหาร จำนวน 1 คน และ เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ จำนวน 3 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครบถ้วน

ภายหลังจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกลุ่มเป้าหมายและแบบสัมภาษณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะทำการลงพื้นที่สำรวจกลุ่มเป้าหมาย โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ทั้ง 13 โครงการ ในระหว่างวันที่ 28 – 30 เม.ย. 2562 เพื่อสังเกตสภาพแวดล้อมบริบทของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 2 กลุ่มคือ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนที่มีส่วนร่วมในโครงการบ้านมั่นคงจำนวน 9 คน และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 4 คน ในระหว่างวันที่ 1 พ.ค. – 6 มิ.ย. 2562

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยจะเริ่มจากการถอดเทปหรือถอดบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Word by word) ซึ่งในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 13 คน ผู้วิจัยใช้เวลาสัมภาษณ์เฉลี่ยคนละ 1 ชั่วโมง 30 นาที เมื่อผู้วิจัยได้ถอดบทสัมภาษณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะค้นหาคำสำคัญ (Keywords) หรือประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลตรงกัน และขั้นตอนที่สองผู้วิจัยจะจัดระเบียบข้อมูลจากการถอดบทสัมภาษณ์ โดยแบ่งข้อมูล

จากผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็นประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตของการวิจัยนี้ เพื่อเสนอแนะในการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) หรือการสัมภาษณ์แบบชี้นำ (Guided interview) โดยการสัมภาษณ์ในลักษณะนี้มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างมากกว่าการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยจะกำหนดคำถามที่ตรงประเด็นและสอดคล้องกับกรอบวิจัยหรือใช้คำสำคัญ (Keywords) เป็นเครื่องชี้นำการสัมภาษณ์มีการเตรียมหัวข้อคำถามอย่างหลวม ๆ ในลักษณะกึ่งโครงสร้าง ร่างคำถามปลายเปิดที่มีคำสำคัญที่ต้องการ พร้อมกับมีความยืดหยุ่น พร้อมจะปรับเปลี่ยนถ้อยคำให้มีความเหมาะสมกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแต่ละคนและสถานการณ์การสัมภาษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์จำนวน 2 ชุด ทั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายครบทุกด้านและเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นกลาง ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนที่มีส่วนร่วมในโครงการบ้านมั่นคง จำนวน 9 คน และแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และเทศบาลเมืองชุมแพ จำนวน 4 คน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยอาศัยกระบวนการดำเนินงานวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยที่ได้กำหนดไว้ข้างต้นพบว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation)” และ “กระบวนการเจรจาต่อรอง (Negotiation)” มีอิทธิพลต่อการจัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาหาข้อมูลและลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบว่า ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จะถูกขับเคลื่อนโดยประชาชน เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย เปลี่ยนผู้ที่ได้รับประโยชน์จากนโยบาย มาเป็นผู้ร่วมวางแผนและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ ของนโยบาย นอกจากนี้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนกลายเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้วางใจและสร้างเอกภาพใน

การทำงานในโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดของ อคิน รพีพัฒน์ ในเรื่องขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละขั้นตอนของโครงการบ้านมั่นคง (อคิน รพีพัฒน์, 2527) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลประชาชนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย

โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพเริ่มต้นจาก ทางเทศบาลเมืองชุมแพได้มีการลงพื้นที่สำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพพบว่า มีประชาชนภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยมากกว่า 900 ครอบครัว ซึ่งปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นปัญหาอันดับต้น ๆ ที่สมควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน และจากการลงพื้นที่สำรวจทำให้สามารถจำแนกลักษณะสิทธิในที่อยู่อาศัยของผู้ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรก คือ ประชาชนที่บุกรุกที่ดินราชพัสดุ ประเภทที่สอง คือ ประชาชนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ต้องเช่าบ้านเพื่ออยู่อาศัย ประเภทที่สาม คือ ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง แต่ที่อยู่อาศัยมีลักษณะคับแคบ ขาดระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสม และภายในครัวเรือนมีความแออัด เนื่องจากเป็นครอบครัวขยาย ดังตัวอย่างการให้สัมภาษณ์ของ นายสมรักษ์ ปักข์ใต้ (นามสมมุติ) เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองชุมแพได้ชี้แจงระหว่างการสัมภาษณ์ว่า “...จากการลงพื้นที่สำรวจปัญหาทำให้ พบว่า พื้นที่ของประชาชนของเราเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จะแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกจะเป็นกลุ่มประชาชนที่บุกรุกที่ดินราชพัสดุ และอีกกลุ่มก็จะเป็นกลุ่มผู้ที่อาศัยเช่าบ้านในตัวเมืองชุมแพ ห้องเล็กนิดเดียวนะ แต่แพงมาก และกลุ่มสุดท้ายประชาชนกลุ่มนี้จะมียี่ดดินเป็นของตนเอง แต่ว่าจะเป็นบ้านเล็ก ๆ ในพื้นที่สภาพแวดล้อมที่ไม่ดีเท่าที่ควร และสมาชิกในครอบครัวหลายคน แออัด...” (สมรักษ์ ปักข์ใต้ (นามสมมุติ), 2562)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า การที่เทศบาลเมืองชุมแพลงพื้นที่สำรวจปัญหาเป็นการค้นหาปัญหาประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมโดยการนำเสนอความต้องการและปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนให้ภาครัฐรับรู้ได้ สอดคล้องกับขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนที่ 1 คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับสำคัญของปัญหา (อคิน รพีพัฒน์, 2527)

ขั้นตอนที่ 2 การลงทะเบียนแจ้งความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย

ภายหลังจากที่เทศบาลเมืองชุมแพ ลงพื้นที่สำรวจปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองชุมแพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เทศบาลเมืองชุมแพจึงได้ขอความร่วมมือไปยังสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ให้เข้ามาจัดทำโครงการบ้าน

มั่นคงในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองชุมแพ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย เมื่อเทศบาลเมืองชุมแพและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ตกลงร่วมมือกันแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองชุมแพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงจัดให้มีการลงทะเบียนสำหรับประชาชนที่มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม “โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ” เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ดังเช่นตัวอย่างการสัมภาษณ์ของ นางสมพร สอนจรรยา (นามสมมุติ) เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้ ข้อมูลว่า “...เมื่อทางเทศบาลทราบถึงความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนและเจรจากับ พอช.เป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นทางเทศบาลเมืองชุมแพได้เปิดให้ลงทะเบียนผู้ เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย พร้อมให้ประชาชนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา...” (สมพร สอนจรรยา (นามสมมุติ), 2562)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภาครัฐมีการเปิดให้ลงทะเบียนสำหรับผู้ ที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยและประสงค์จะเข้าร่วมโครงการ พร้อมให้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ถือว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและ เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วม ของประชาชนตั้งแต่เริ่มโครงการได้อย่างดี สอดคล้องกับขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในขั้นตอนที่ 2 คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ และที่มาของปัญหา (อคิน รพีพัฒน์, 2527)

ขั้นตอนที่ 3 เปิดเวทีประชุมปราศรัยประชาสัมพันธ์ในระดับเมือง

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า ภายหลังจาก ทางเทศบาลเมืองชุมแพ เปิดให้ลงทะเบียนสำหรับประชาชนที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยเป็นที่ เรียบร้อยแล้ว ได้ดำเนินการจัดประชุมชี้แจงระดับเมือง เพื่อประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจ เกี่ยวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ของ “โครงการบ้านมั่นคง” เช่น การออมเงินให้ครบร้อยละ 10 ของ สิ้นเชื่อที่ต้องการจะกู้เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย รูปแบบการพัฒนาชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการ ภายในกลุ่มให้กับประชาชนที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยรับทราบพร้อมกันทั่วทั้งเมืองชุมแพและ ประชาชนก็สามารถเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งในขั้นตอนนี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลของทั้งสองฝ่าย ดังเช่นตัวอย่างการสัมภาษณ์ของ นางลำพัน พร้อมรัก (นามสมมุติ) ผู้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพให้ข้อมูลว่า “...ในวันประชุมครั้งแรก เจ้าหน้าที่ก็อธิบายเงื่อนไขต่าง ๆ พร้อมกับให้เราเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา...” (ลำพัน พร้อมรัก (นามสมมุติ), 2562)

จะเห็นได้ว่า ในการเปิดเวทีประชุมปราศรัยประชาสัมพันธ์ในระดับเมืองทำให้เกิด การแลกเปลี่ยนข้อมูลของทั้งสองฝ่าย ร่วมกันหาสาเหตุและทางออกของปัญหา โดยเปิด โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมของประชาชนแสดงความคิดเห็นผ่านที่ประชุมระดับเมือง

สอดคล้องกับขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนที่ 2 คือ มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา (อคิน รพีพัฒน์, 2527)

ขั้นตอนที่ 4 แบ่งโซนพื้นที่ตามความเดือดร้อนของประชาชน

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลตรงกันว่า ภายหลังจากเสร็จสิ้นการจัดประชุมชี้แจงในระดับเมือง ได้มีการแบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่มตามโซนพื้นที่ที่เดือดร้อน เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการประชุมชี้แจงในระดับชุมชน สร้างความเข้าใจและเข้าไปรับฟังปัญหาในแต่ละชุมชน พร้อมกับจัดตั้ง “คณะกรรมการชุมชน” เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพในระดับชุมชน มีการจัดการประชุมภายในชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ออกความคิดเห็น ร่วมกันหาทางออกของปัญหาในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ดังเช่นตัวอย่างการสัมภาษณ์ของนางแรมจันทร์ พุทธา (นามสมมุติ) เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้ข้อมูลว่า “...เมื่อเราแบ่งกลุ่มประชาชนเสร็จ ประชาชนก็จะคัดเลือกคณะกรรมการชุมชน พร้อมร่วมหาแนวทางการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนนั้น ๆ ...” (แรมจันทร์ พุทธา (นามสมมุติ), 2562)

ภายหลังจากที่ชุมชนแต่ละชุมชนมี “คณะกรรมการชุมชน” เป็นที่เรียบร้อยแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพยิ่งชัดเจนมากขึ้น คณะกรรมการชุมชนและสมาชิกชุมชนจะมีบทบาทเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ โดยเริ่มตั้งแต่สมาชิกของชุมชนสามารถเลือกรูปแบบการจัดระบบออมทรัพย์ / กองทุนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย หรือเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางการพัฒนาโครงการบ้านมั่นคงเพื่อสร้างบ้านมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ถือว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามาของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนที่ 3 มีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ปัญหา (อคิน รพีพัฒน์, 2527) โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนด้านเทคนิค เช่น ให้ความรู้เรื่องระบบบัญชี เพื่อให้แนวทางการจัดการปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนเกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ในขั้นตอนนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังสะท้อนให้เห็นถึงมีเอกภาพในการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพของคณะกรรมการชุมชนและการมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพภายหลังการแบ่งกลุ่ม

ภายหลังจากมีการแบ่งกลุ่ม และโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ได้ผ่านการอนุมัติเห็นชอบให้ดำเนินการก่อสร้าง ในขั้นตอนนี้สมาชิกชุมชนสามารถออกแบบชุมชนผังร่วมกันได้และสามารถออกแบบบ้านของตนเองได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการและศักยภาพในการ

ผ่อนส่งบ้านของตัวสมาชิกเอง รวมไปถึงการดำเนินการก่อสร้างบ้านที่อยู่อาศัยสามารถจ้างช่างภายในชุมชนที่ผ่านการอบรมจากทางเทศบาลเมืองชุมแพ เพื่อให้เกิดความหมุนเวียนของเงินภายในชุมชน และในระหว่างดำเนินการก่อสร้างประชาชนสามารถตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานได้ นอกจากนี้จะมีทีมวิศวกรจากทางเทศบาลเมืองชุมแพมาตรวจเพื่อให้การก่อสร้างบ้านที่อยู่อาศัยเป็นไปตามมาตรฐานที่เทศบาลเมืองชุมแพได้กำหนดไว้ ดังเช่นตัวอย่างการสัมภาษณ์ของ นางดารานวลผ่อง (นามสมมุติ) คณะกรรมการชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า “...เมื่อโครงการผ่าน ประชาชนก็ร่วมกันออกแบบชุมชน ออกแบบบ้าน และเริ่มก่อสร้าง และระหว่างก่อสร้างประชาชนสามารถตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานได้...” (ดารานวลผ่อง (นามสมมุติ), 2562)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในขั้นตอนนี้ เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนสามารถออกแบบผังชุมชนของตนเองได้ สามารถเลือกแบบบ้านตามที่ดินต้องการ สามารถเลือกช่างที่ตนไว้วางใจให้มาก่อสร้างบ้านที่อยู่อาศัยของตนเองได้ ประชาชนมีเอกภาพในการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ภาครัฐมีความไว้วางใจให้ประชาชนบริหารจัดการและขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนที่ 4 คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานตามแผน (อคิน รพีพัฒน์, 2527) และการที่ประชาชนสามารถตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานได้ สอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนที่ 5 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานโครงการ ฯ (อคิน รพีพัฒน์, 2527)

2. กระบวนการเจรจาต่อรอง ที่ใช้ในการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาและลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบว่า ในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ มีการเลือกใช้รูปแบบกระบวนการเจรจาที่เหมาะสมปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ โดยผู้วิจัยสามารถแยกรูปแบบของกระบวนการเจรจาในระหว่างดำเนินการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง

จากการศึกษาหาข้อมูลและลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ในช่วงเริ่มต้นของโครงการบ้านมั่นคง ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 การลงสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ จนกระทั่งถึง ขั้นตอนที่ 2 การเปิดให้ลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ใช้รูปแบบการรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยอย่างเดียวกัน เพื่อ

สะท้อนให้ภาครัฐเห็นถึงความรุนแรงของปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข เป็นการเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองของกลุ่ม ซึ่งการรวมกลุ่มของประชาชนในขั้นตอนนี้ เป็นการรวมกลุ่มกันแบบไม่เป็นทางการ โครงสร้างของกลุ่มยังไม่มีความแน่นอน ไม่มีสายบังคับบัญชาภายในกลุ่ม มีเพียงผู้นำของกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ที่มีบทบาทในการสร้างกลุ่มหรือขยายกลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองของกลุ่ม เป็นเพียงการรวมกลุ่มแบบหลวม ๆ ของผู้มีความสนใจในสิ่งที่ต้องการร่วมกัน แต่ยังไม่มีการกระทำใด ๆ ร่วมกัน

ต่อมาในช่วงของการดำเนินโครงการในขั้นตอนที่ 3 การเปิดเวทีประชุมในระดับเมือง ในขั้นตอนนี้เจรจาต่อรองของประชาชนที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยยังคงเป็นการรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง แต่มีความแตกต่างจากช่วงเริ่มต้น เนื่องจากการรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรองในขั้นตอนนี้ สมาชิกภายในกลุ่มมีความเหนียวแน่นมากขึ้น มีกิจกรรมยึดโยงระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

2.2 การเจรจาโดยตัวแทน

จากการศึกษาหาข้อมูลและลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ภายหลังจากขั้นตอนที่ 4 เป็นต้นไป ชุมชนมีการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชน เพื่อมาทำหน้าที่บริหารจัดการชุมชนและขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในช่วงนี้ลักษณะการรวมกลุ่มของประชาชนที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยมีความเหนียวแน่น และมีเป้าหมายที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยภายในชุมชนอย่างชัดเจน แต่เนื่องจากสมาชิกในชุมชนไม่สามารถเข้าร่วมการเจรจาด้วยตนเองในทุกครั้ง รวมทั้งสมาชิกบางคนขาดความเชี่ยวชาญในการเจรจาต่อรอง รูปแบบการเจรจาภายหลังจากที่มีคณะกรรมการชุมชนจึงได้มีการปรับเปลี่ยนจากการรวมกลุ่มเจรจาต่อรองไปเป็นการเจรจาโดยตัวแทน โดยในการเจรจาต่อรองกับภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คณะกรรมการชุมชนจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนเข้าเจรจาต่อรองรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกในชุมชน

2.3 การเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์

จากการศึกษาหาข้อมูลและลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ภาครัฐมีความประสงค์จะดำเนินการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืน และมีเป้าหมายให้โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพมีความต่อเนื่อง ซึ่งมีผลต่อการเลือกใช้รูปแบบการเจรจาของภาครัฐ ทำให้ภาครัฐเลือกใช้รูปแบบ “กระบวนการเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์” เป็นการเจรจาต่อรองที่ไม่ได้มุ่งเพียงผลสำเร็จของงานในครั้งนั้นเพียงอย่างเดียว แต่จะคำนึงถึงผลกระทบด้านความสัมพันธ์ของคู่เจรจาเป็นหลัก “มุ่งรักษาความสัมพันธ์ (Relationship negotiation)” ตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จนกระทั่งโครงการ ๆ ประสบความสำเร็จ

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพอย่างสูง ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสอดแทรก ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินโครงการ ฯ ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เน้นการมีส่วนร่วมและเน้นคนเป็นศูนย์กลาง (People-oriented housing approach) ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและการผนวกรวมผู้ที่มีส่วนได้เสีย เข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ เปลี่ยนผู้ที่เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยจากเดิมเป็นเพียงผู้ที่ได้รับประโยชน์จากนโยบาย มาเป็นผู้ร่วมวางแผนและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ ของนโยบาย โดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาคอนในชุมชน ทั้งด้านแนวคิด ความรู้ ชีตความสามารถ ทักษะด้านต่าง ๆ เป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับคนในชุมชน ซึ่งแนวคิดนี้ไม่ได้มุ่งเรื่องการแก้ไขในมิติกายภาพของชุมชนเพียงอย่างเดียวแต่ยังมองถึงการพัฒนาและยกระดับของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดอย่างมั่นคงและยั่งยืน (ณัฐวุฒิ อัครวิทวงศ์, 2556) และในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ มีความสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนคือประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ในการค้นหาปัญหา ร่วมหาทางออก ดำเนินการและติดตามประเมินผล (อคิน รพีพัฒน์, 2527) นอกจากนั้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ยังก่อให้เกิดตัวแปร 3 ประการที่ช่วยขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน ได้แก่ . เครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง, ความไว้วางใจ, ความมีเอกภาพในการทำงาน ที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานโครงการ ฯ สำเร็จ

กระบวนการเจรจาต่อรองมีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพอย่างสูง จะเห็นได้จากในการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ มีกระบวนการเจรจาต่อรองที่เหมาะสมและมีการปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการ ฯ เป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินโครงการ ฯ จะใช้กระบวนการเจรจาต่อรองแบบ “รวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง” เพื่อเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของการรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง ในกรณีที่กลุ่มบุคคลมีความต้องการหรือเป้าหมายอย่างเดียวกัน การรวมกลุ่มเพื่อเข้าเจรจาต่อรองเป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองและสามารถบรรลุเป้าหมายได้เร็วกว่าการไม่รวมกลุ่ม (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2551) ต่อมาเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น สมาชิกในชุมชนไม่สามารถเข้าร่วมเจรจาต่อรองกับภาครัฐได้เองทุกครั้งที่มีการเจรจา อีกทั้งมีคณะทำงานของกลุ่มหรือที่เรียกว่า “คณะกรรมการชุมชน” เพื่อให้ได้ผู้เจรจาต่อรองที่มีความเชี่ยวชาญและเพื่อให้การเจรจาเกิดความคล่องตัวในการเจรจาต่อรอง

รูปแบบการเจรจาจึงถูกปรับเปลี่ยนมาเป็น “การเจรจาโดยใช้ตัวแทน” มอบหมายให้ “คณะกรรมการชุมชน” เป็นตัวแทนในการเข้าเจรจาต่อรอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเจรจาต่อรองโดยใช้ตัวแทน เมื่อผู้เจรจาไม่สามารถเข้าร่วมเจรจาเองได้หรือไม่มีความเชี่ยวชาญในการเจรจาต่อรองในเรื่องนั้น ๆ ผู้เจรจาก็จะมอบหมายให้ตัวแทนเข้าเจรจาต่อรองแทน และในกรณีที่ตัวแทนผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เข้าเจรจาต่อรองเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงในการเจรจาต่อรอง ตัวแทนที่ได้รับมอบหมายให้เจรจาก็จะมีความสนใจและติดตามผลการเจรจาต่อรองอย่างมาก (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2551) และทางหน่วยงานของรัฐจะใช้รูปแบบการเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์ โดยมุ่งรักษาความสัมพันธ์ของคู่เจรจา เนื่องจากตระหนักรู้ว่าการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพจำเป็นต้องมีความต่อเนื่องและใช้ระยะเวลายาวนาน การคงสัมพันธ์อันดีกับประชาชนมีผลโดยตรงต่อความในการดำเนินโครงการให้สำเร็จลุล่วงไปได้ สอดคล้องกับทฤษฎีของการเจรจาภายใต้ความสัมพันธ์ ในกรณีคู่เจรจาประสงค์ที่จะเป็นคู่เจรจากันในระยะยาว การเจรจาต่อรองจะคำนึงเพียงผลสำเร็จของการเจรจาต่อรองเพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่เจรจาที่ดี อันจะนำไปสู่การเจรจาต่อรองในครั้งถัด ๆ ไป

สรุป

หลักการจัดการโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพในทุก ๆ ขั้นตอนจะมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นการจัดการปัญหาโดยประชาชนเพื่อประชาชน เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยที่ภาครัฐมีหน้าที่เพียงเป็นฝ่ายสนับสนุนผลักดันแนวทางการแก้ปัญหาของประชาชนและให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิคต่าง ๆ เช่น การออกแบบผังชุมชน ออกแบบบ้าน ระบบบัญชี ระบบสหกรณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวประชาชน และการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ยังส่งผลให้เกิดเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ความไว้วางใจของภาครัฐที่มีต่อประชาชน คณะกรรมการชุมชนมีเอกภาพในการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพประสบความสำเร็จ และนอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อการเลือกรูปแบบการเจรจาต่อรอง ทำให้มีกระบวนการเจรจาต่อรองที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวประชาชน

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยของโครงการบ้าน

มั่นคงเมืองชุมแพ ดังนั้น ควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ไปปรับใช้ในการแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนที่คล้ายคลึงกันในเขตอื่น ๆ ในประเทศไทย

2. ในการแก้ไขความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยในเขตอื่น ๆ ในประเทศไทย ควรนำ รูปแบบเจรจาต่อรองไปปรับใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ โดยการเฉพาะ อย่างยิ่งการเจรจาต่อรองทั้ง 3 รูปแบบ คือ การรวมกลุ่มในการเจรจาต่อรอง การเจรจาต่อรอง โดยใช้ตัวแทน การเจรจาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์ ตามที่ผู้วิจัยได้นำไปในงานวิจัยนี้

3. ผู้วิจัยตระหนักว่าระหว่างดำเนินโครงการบ้านมั่นคงอาจมีปัญหาคืออุปสรรคเกิดขึ้น มากมาย เช่น การต่อต้านโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งข้อมูลที่ได้เก็บได้ภายใต้หัวข้อการวิจัยนี้ไม่เพียงพอที่จะอธิบายการแก้ปัญหาทั้งหมดได้ จึงเสนอแนะให้มีการศึกษาและวิจัยเพิ่มเติมอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะแนวทางการจัดการต่อต้านโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งหลาย ๆ โครงการประสบอยู่ใน ปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กฤต ตฤณ. (2560). *มากกว่าคำว่าบ้าน: เมื่อบ้านสร้างคน การเดินทางของคน สู่นบ้านมั่นคงเมือง ชุมแพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส).
- กิตติ หนองพล และนพดล ตั้งสกุล. (2555). *แนวทางการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง ชุมแพ จังหวัดขอนแก่นจากการดำเนินการตามโครงการบ้านมั่นคง*. เรียกใช้เมื่อ 1 กันยายน 2561 จาก <https://mekongjournal.kku.ac.th/Vol08/Issue01/03.pdf>
- คมสันต์ จันทร์อ่อน. (2558). *พัฒนาการ “ไร่ร้อนชุมชน” กับการแก้ปัญหา “ข้อพิพาทที่ดิน” ของชาวสลัม*. เรียกใช้เมื่อ 1 กันยายน 2561 จาก <https://www.citizenthaipbs.net/node/5861>
- ชลัท ประเทืองรัตนนา. (2559). *การเจรจาไกล่เกลี่ย*. เรียกใช้เมื่อ 8 ตุลาคม 2561 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index>
- ณัฐวุฒิ อิศวโกวิทวงศ์. (2556). *การทำให้แผนปรับปรุงพัฒนาชุมชนแออัดเกิดการเปลี่ยนแปลง ในทางปฏิบัติ : บทวิเคราะห์เปรียบเทียบจากการชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า*. เรียกใช้เมื่อ 8 ตุลาคม 2561 จาก <http://www.academia.edu/4759378/การทำให้แผนปรับปรุงพัฒนาชุมชนแออัดเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ: บทวิเคราะห์ เปรียบเทียบจากการชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า>
- ดารานวล ผ่อง (นามสมมุติ). (31 พฤษภาคม 2562). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและ กระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่ อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น*. (คมสันต์ มิ่งวัฒน์ นกุล, ผู้สัมภาษณ์)

- แรมจันทร์ พุทธา (นามสมมุติ). (2562 มิถุนายน 2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. (คมสันต์ มิ่งวัฒนกุล, ผู้สัมภาษณ์)
- ลำพัน พร้อมรัก (นามสมมุติ). (1 พฤษภาคม 2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. (คมสันต์ มิ่งวัฒนกุล, ผู้สัมภาษณ์)
- วันชัย วัฒนศัพท์ และภัทรรุณี วัฒนศัพท์. (2561). *ผู้นำการเปลี่ยนแปลง: คู่มือและเครื่องมือการพัฒนาด้วยกระบวนการสุนทรียปรัชญาและการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์สู่สันติธรรม*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- วิชัย ไถสุวรรณจินดา. (2551). *ครบเครื่องเรื่องการเจรจาต่อรอง*. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). (2561). *คู่มือการบริหารสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน ปีงบประมาณ 2560*. ขอนแก่น: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน).
- สมพร สอนจรรยา (นามสมมุติ). (2562 พฤษภาคม 2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. (คมสันต์ มิ่งวัฒนกุล, ผู้สัมภาษณ์)
- สมรักษ์ ปักข์ใต้ (นามสมมุติ). (31 พฤษภาคม 2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเจรจาต่อรองที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษาโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. (คมสันต์ มิ่งวัฒนกุล, ผู้สัมภาษณ์)
- สุวัฒน์ คงแป้น. (2558). *ทำไมคนจนต้องสร้างบ้านเอง*. เรียกใช้เมื่อ 1 กันยายน 2561 จาก <http://www.codi.or.th/2015-08-04-11-01-52/12830-2015-06-05-04-07-33>
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์.